

Tekst naukowy z podtekstem kulturowym

– cechy stylu prac naukowych hausa

Nina Pawlak

Uniwersytet Warszawski

1. Wstęp

Jednym z aspektów badań nad tekstem naukowym jako kategorią dyskursywną jest kwestia kulturowego uwarunkowania funkcjonujących w nim strategii komunikacyjnych. Kontekst (socjo)kulturowy w szczególności ujawnia się w dyskursie akademickim. Różnice wzorców komunikacji *sensu stricto* naukowej mieszczą się w ramach określonych „stylów werbalnych” (Duszak 1994; Duszak 1997; Lakić i in. 2015) i w głównej mierze wynikają z odrębnych schematów komunikowania wiedzy naukowej w różnych kontekstach akademickich i pozaakademickich. Różnice strategii narracyjnych i strategii tekstowych w publikacjach naukowych mogą mieć także inne uwarunkowania, wynikające z praktyki społecznej (Duszak 1998: 275, 288).

W artykule *Wielogłosowość języków nauki a tożsamość akademicka* Anna Duszak analizuje kwestie komunikacji naukowej postrzeganej jako pochodna pojęcia „wspólnoty (społeczności) akademickiej”, która tworzy dyskursywnie konstruowany świat monodyscypliny, czyli „małej kultury” (Duszak 2015: 80). Pojęcie akademickiej wspólnoty dyskursu łączy się w nim z pojęciem tożsamości akademickiej (Duszak 2015: 81), a odrębności stylu tekstów akademickich są przejawem

funkcji identyfikacyjnej tekstu oraz świadectwem historycznego procesu kształtowania tożsamości w ramach wspólnoty akademickiej.

Procesy zachodzące w nauce i dydaktyce akademickiej, wśród nich takie, które są wynikiem intensywnych kontaktów międzyjęzykowych i międzykulturowych, znajdują swoje odzwierciedlenie w tekstach naukowych i innych odmianach tekstów akademickich, a ich przejawem jest zróżnicowanie języków w tekstach naukowych i wielość samych modeli tekstowych. Jednocześnie procesy globalizacyjne powodują dominację języka angielskiego jako *lingua franca* współczesnej nauki i szerzenie się globalnej monokultury akademickiej. Szczegółowe analizy odnoszące się do specyfiki tekstów naukowych w komunikacji międzykulturowej dotyczą głównie tekstów języka angielskiego (Duszak red. 1987; Duszak 1998; Cortese i Duszak red. 2005; Duszak i Kowalski red. 2015 itp.), a ich kulturowe uwarunkowanie często jest oceniane w kategoriach alienacji kulturowej i nieznanomości kanonu tekstu naukowego. Ponieważ do komunikacji globalnej włączają się coraz częściej naukowcy pochodzący z różnych części świata i piszący nie tylko po angielsku, odrębności i różnice stylu tekstów naukowych mogą być nie tylko skutkiem braku doskonałości w powielaniu schematów preferowanych w angielszczyźnie, ale też kwestią świadomych wyborów autorów i różnic kontekstów akademickich.

Niniejsze opracowanie dotyczy stylu tekstów publikacji naukowych na temat języka i kultury ludu Hausa, reprezentujących „(bardzo) małą kulturę” w systemie globalnych powiązań akademickich. Tworzą ją zarówno specjaliści ukształtowani w europejskiej tradycji akademickiej, jak i naukowcy reprezentujący rodzimą kulturę afrykańską. Zakres tematyczny prac i wyzwania badawcze, jakim starają się sprostać, spełniają kryteria „akademickiej wspólnoty dyskursu” (Swales 1990; Duszak 2015: 81), w której kwestie języka łączą się z zagadnieniem tożsamości (zob. także Duszak 2016). Analizy skupiają się na pracach, których autorami są rodzimi użytkownicy języka hausa, przedstawiciele kadry akademickiej uniwersytetów nigeryjskich. Przykładów dostarczają artykuły

w czasopismach naukowych i rozdziały w monografiach wieloautor-
skich wydawanych w Nigerii. Materiały do analizy pochodzą także
z prac dyplomowych (magisterskich i doktorskich) studentów i dokto-
rantów nigeryjskich.

2. Hausanistyka jako wspólnota dyskursu o różnych kontekstach akademickich

Hausa, język etniczny blisko 30-milionowej społeczności Afryki Zachodniej, język kontaktów międzyetnicznych i przemian cywilizacyjnych w tej części kontynentu, jest przedmiotem badań językoznawczych, które zajmują ważne miejsce w europejskiej tradycji akademickiej. Hausanistyka jest specjalizacją w ramach afrykanistyki, która rozwinęła się na uniwersytetach europejskich jeszcze w czasach kolonialnego podboju Afryki i uzyskała ważne miejsce w afrykanistycznych badaniach lingwistycznych prowadzonych w Europie i Ameryce w XX wieku (por. Pawlak 2015)¹.

Hausa należy do najlepiej opisanych języków świata², gramatyki opisowe³, liczne opracowania szczegółowe i słowniki zawierają wyniki badań o cechach strukturalnych języka i jego zasobie leksykalnym oraz frazeologii. Ten dorobek, powstały głównie w językach europejskich, w przeważającej skali w języku angielskim, służy też badaniom ogólnojęzykoznawczym z różnych poziomów analizy systemu językowego. Akademicka tożsamość hausanistów kształtowała się przez

1. Do najważniejszych ośrodków prowadzących dydaktykę i badania naukowe nad językiem hausa należy School of Oriental and African Languages w Londynie, INALCO w Paryżu, Uniwersytet w Hamburgu i Uniwersytet w Neapolu. Na Uniwersytecie Warszawskim hausa został włączony do programu afrykanistycznego w latach 60. w ramach filologii orientalnej.

2. Pierwsza gramatyka języka hausa (J. Schöna) została wydana w 1862 r. Pierwsze strukturalistyczne ujęcie systemu gramatycznego hausa autorstwa C. Hodge'a powstało już w 1947 r.

3. Dwie gramatyki (Newman 2000; Jaggar 2001) są podsumowaniem prac nad cechami strukturalnymi języka prowadzonymi w drugiej połowie XX w.

dziesięciolecia na gruncie tych samych celów poznawczych, które dotyczyły pogłębiania wiedzy o języku i interpretowania danych w świetle teorii językoznawczych.

Stosunkowo niedawno, bo dopiero w drugiej połowie ubiegłego wieku, do badań nad językiem włączyli się rodzimi naukowcy, wywodzący się z ośrodków akademickich w Nigerii, w których zaczął się dynamicznie rozwijać kierunek hausanistyka o randze filologii narodowej, w ramach której zainteresowania badawcze objęły nie tylko język, ale także literaturę i kulturę. Intensywne działania standaryzacyjne ukierunkowane na modernizację języka hausa wpłynęły na zwiększenie jego roli w tekstach akademickich o różnym charakterze, od podręczników do artykułów w czasopismach naukowych i książek z dziedziny językoznawstwa, literaturoznawstwa i kulturoznawstwa. Pojawiły się nowe wyzwania dotyczące badań nad językiem, których wyniki miały zastosowanie w praktyce, w tym zwłaszcza w szkolnictwie i działaniach służących ochronie dziedzictwa narodowego (por. Yakasai i Mu'azu 2016).

Wraz z przesunięciem „centrum” badań nad językiem hausa z ośrodków europejskich do ośrodków akademickich Nigerii, hausanistyka jako akademicka wspólnota dyskursu (rozumiana jako wspólnota wiedzy, wyzwań badawczych i celów akademickich, por. Duszak 2015: 87) zyskała nowy wymiar, pojawiły się też nowe konteksty i dyskursy, w jakich zaczęły funkcjonować teksty dotyczące języka hausa. W dość specyficzny sposób ujawniła się w nich kwestia wyboru języka komunikacji naukowej. Angielski był (i nadal jest) używany w publikacjach naukowych, ale rodzimi naukowcy zaczęli też publikować w języku hausa. Ponieważ angielski jest językiem wykładowym w szkolnictwie wyższym Nigerii, nie można go uznać za język obcy w środowisku nigeryjskich hausanistów. Publikowanie w języku hausa jest więc umotywowane czynnikami społecznymi i umacnianiem roli tego języka w życiu politycznym Nigerii.

3. Kulturowe i akademickie uwarunkowania wyboru języka

Postęp w rozwoju wiedzy językoznawczej w obrębie hausanistyki odbywa się w warunkach znacznego zróżnicowania stylu prac naukowych i zacierania się granic wzorców gatunkowych. Różnorodność standardów koreluje wprawdzie z podziałem na teksty w języku angielskim i teksty w języku hausa, nie jest to jednak czynnik rozgraniczający ich konwencje stylistyczne. Osobliwości stylistyczne tekstów naukowych tworzonych w języku angielskim i w języku hausa przez rodzimych użytkowników języka hausa mają też wiele cech wspólnych, które wynikają z norm kulturowych, wykształconych w kulturze oralnej i głęboko zakorzenionych w tradycji rodzimej. Odrębności wynikają też ze świadomych wyborów przestrzeni komunikacyjnej, w jakiej tekst funkcjonuje.

Nigeryjski tekst naukowy w języku angielskim reprezentuje komunikację zarówno na poziomie międzynarodowym, jak i lokalnym. Wprawdzie wiedza o konwencjach stylistycznych tekstu, w tym także wiedza o normach dyskursu naukowego, jest częścią kształcenia akademickiego na uniwersytetach nigeryjskich, jednak „styl werbalny” tekstu naukowego respektujący normy dyskursu ustanowione dla tekstów języka angielskiego jest przede wszystkim świadectwem międzynarodowych doświadczeń autora w rozwijaniu kariery naukowej. Cechą wyróżniającą niektóre teksty nigeryjskich autorów są natomiast zasady kompozycji tekstu i te elementy stylu, które wywodzą się z rodzimych form narracyjnych. Dość powszechnym „odstępstwem” od anglosaskich schematów strukturyzacji tekstu naukowego jest w nich sekwencyjność w prezentacji zagadnień oraz brak podsumowań.

Jeśli chodzi o tekst naukowy w języku hausa, jest on uwarunkowany lokalnym kontekstem akademickim, a przez to adresowany do hausajęzycznych środowisk naukowych. Wybór tego języka akcentuje opcję kształtowania rodzimego środowiska naukowego hausanistów i stanowi potwierdzenie rozwinięcia funkcji komunikacyjnych hausa we wszystkich obszarach, w tym także w nauce. Wybór ten dokonywany

jest coraz częściej z przekonaniem, że teksty w języku hausa funkcjonują w komunikacji naukowej także w środowisku międzynarodowym⁴.

Przykłady fraz zaczerpniętych z tekstów akademickich na temat języka i kultury hausa pokazują przenikanie się dyskursów i jego norm zarówno w komunikacji w języku angielskim, jak i hausa. Z jednej strony imitują one standardy anglosaskie, a z drugiej wprowadzają nowy styl, czerpiący obficie z rodzimych form gatunkowych, ich struktur i formalnych sposobów kodowania znaczeń, przy czym odmienności stylu pełnią tu funkcję identyfikacyjną, są formą manifestowania przynależności do wspólnoty akademickiej, uczestnictwa w dyskursie, który tę wspólnotę wyróżnia, ale też dodatkowo tę wspólnotę kreuje.

Ilustracji omawianych procesów dostarczają następujące publikacje, wydawane przez różne instytucje zajmujące się badaniami nad językiem i kulturą hausa oraz badaniami językoznawczymi na Uniwersytecie Bayero w Kano:

- „Algaita, Journal of Current Research in Hausa Studies” – czasopismo wydawane przez *Department of Nigerian Languages, Bayero University, Kano*; artykuły publikowane są w dwóch językach: angielskim i hausa.
- „Harsunan Nijeriya” [Języki Nigerii] – czasopismo wydawane przez *Centre for the Study of Nigerian Languages, Bayero University, Kano*; artykuły publikowane są w dwóch językach: angielskim i hausa.
- *Studies in Hausa Language, Literature and Culture* – seria publikacji pokonferencyjnych, zawierających materiały prezentowane podczas międzynarodowych konferencji na temat języka, literatury

4. Czynniki kulturowe dodatkowo stwarzają możliwość wyboru konwencji graficznej, w jakiej tekst hausa powstaje. Ortografia *boko*, oparta na alfabecie łacińskim, jest podstawą normy standardowej języka, ale w rodzimej tradycji funkcjonuje jeszcze zapis *ajami* [adzami], oparty na znakach alfabetu arabskiego. Ta konwencja funkcjonuje w środowisku rodzimym kulturowo osadzonym w tradycji muzułmańskiej, w tekstach naukowych stosowana jest rzadko, prace w zapisie *ajami* mają charakter filologiczny i dotyczą głównie tematyki religijnej.

i kultury hausa przez *Centre for the Study of Nigerian Languages, Bayero University, Kano*.

- „The West African Journal of Language, Literature & Criticism” – czasopismo wydawane przez hausanistów i anglistów Uniwersytetu Bayero; artykuły publikowane są w trzech językach: angielskim, hausa i arabskim.

Wybrane przykłady pochodzą też z publikacji książkowych z zakresu językoznawstwa i literaturoznawstwa hausa oraz wybranych losowo egzemplarzy niepublikowanych prac licencjackich, magisterskich i doktorskich przygotowanych na uniwersytetach w Kano i Jos.

4. Kulturowe cechy stylu tekstów angielskich

Bogata literatura w języku angielskim na temat języka hausa, która powstała w różnych miejscach świata, nie jest jednorodna pod względem stylu i schematu strukturalnego tekstu naukowego. Prace autorów nigeryjskich są częścią tego bogactwa form dyskursywnych, a cechy, które je wyróżniają, są najczęściej odzwierciedleniem zarówno indywidualnych doświadczeń naukowych, jak i społecznych uwarunkowań kariery akademickiej. Kwestie kompetencji językowej są pochodną nigeryjskiego systemu edukacji, w którym językiem kształcenia jest angielski⁵, a odmienności względem standardowego języka angielskiego mogą być przejawem narracji, charakteryzującej nigeryjski regionalny wariant tego języka (*Nigerian English*). Jego odmienności, występujące na wszystkich poziomach struktury języka, znajdują odzwierciedlenie także w pracach naukowych, np. fraza *from the foregoing* jest często używana w miejsce *in conclusion* (Odumuh 1987: 121).

Mimo tych odrębności angielski funkcjonuje w Nigerii jako główne narzędzie komunikacji naukowej w formie ustnej i pisanej. Prace

5. Powtarzające się błędy językowe w pracach studentów nigeryjskich były przedmiotem analiz, które wskazywały na interferencje struktur języków rodzimych, por. Bafia (2000).

językoznawcze, obficie cytujące anglosaską literaturę teoretyczną, są na ogół pozbawione elementów charakterystycznych dla rodzimej narracji lub cech zaznaczających wartości kulturowe. Sporadycznie takie elementy mogą się pojawić w tytułach, przykładem jest tytuł artykułu *Now you see them and now you don't: Disappearing words in contemporary Hausa* (Isa 2002: 47), w których fraza „teraz widać, a teraz nie widać”, nawiązująca do sztuczek magicznych, ma odniesienie do zmian językowych. W pracach natomiast dotyczących języka literatury, a zwłaszcza poezji, opartej na arabskich wzorcach metrycznych, pojawiają się elementy narracji religijnej. Hausa są wyznawcami religii muzułmańskiej. Frazy religijne, utrwalone jako element konwencji w publikacjach religijnych, przenikają do dyskursu świeckiego, w tym także do prac naukowych. Przykładem jest konwencja, polegająca na używaniu skrótu (SAW)⁶ po imieniu Proroka i (SWT)⁷ po słowie Allah, np. *Apart from the „songs of warning” Namangi also in his praise-songs of the Prophet (S.A.W.) uses metaphors as ready devices for persuasion and performance* (Abdurrahman 2002: 170).

Miejscem, w którym można zaznaczyć identyfikację kulturową autora, są wstępy do prac naukowych (książek i artykułów w czasopismach), które obejmują rozważania bardziej ogólne, wykraczające poza tematykę pracy. Mają one często charakter cytatów filozoficznych, zawierają metafory i wyrażenia emocjonalne. Zachętą do oceny (nawet krytycznej) rezultatów badań nad tematem, przedstawionym w pracy magisterskiej (Garba 1982: vi), jest sentencja (rozpoczynająca się od słów: „jak Hausańczycy zwykli mawiać”): *Aure ya tashi, wai a duki bora da kaya* („Teraz wiem, czym jest małżeństwo,

6. SAW – akronim z frazy arabskiej *Sallahu alayhi wa sallam* – „Niech Allah go błogosławi i zapewni mu wsparcie” (ang. *May Allah bless him and grant him peace*), który pojawia się w tekście po wymienieniu imienia proroka Muhammada.

7. SWT – skrót od frazy arabskiej *subhanahu wa ta'ala* – „najwspanialszy, najwyższy” (ang. *The most glorified, the most high*), który pojawia się w tekście po słowie Allah.

powiedziała niekochana żona, gdy została zraniona cierniem”)⁸. Artykuł o tematyce socjolingwistycznej, który uzasadnia potrzebę przekazywania osiągnięć nauki światowej za pośrednictwem języka hausa (Azare 2001: 63, 65), zawiera następujące stwierdzenie: *Language and knowledge are all believed to be God given to the generality of people* („Język i wiedza są dane ludzkości od Boga”) oraz zdanie: *It should be understood that our society is our Mother, and our language and culture form its spinal cord* („Trzeba rozumieć, że nasze społeczeństwo jest naszą Matką, a nasz język i kultura są jego rdzeniem kręgowym).

W szczególny sposób język wyraża poglądy autora we wstępie do jego pracy dyplomowej. Do tej części dysertacji najczęściej przenika dyskurs religijny przez użycie fraz zawierających odwołanie do Boga, np. w przedmowie do pracy magisterskiej (Nasir 2006: iii) można odnaleźć takie zdania:

- (1) „I extend my sincere gratitude to my dear mother for her encouragement and prayers at all times, may the Almighty grant her *al-jannah*”.
- (2) „May the Almighty reward to all”.

Osobliwym świadectwem kontekstów nigeryjskich są cytaty z języków lokalnych, które zawierają przysłowia, np. (Garba 1982: vii):

- (3) „To my late father, Malam Yohanna Musa Chinge Garba Forbes, I say *Tsuntsu in zai kuka an fi son ya yi irin na gidansu* (if a bird should produce a call, the call should be generic). To my late mother, *Mma, Aphu chi ki ngwo bu pe* (the fire is under the pot)”.

W konkluzji należy jednak stwierdzić, że tylko niewielka część tekstów naukowych pisanych przez autorów hausańskich w języku angielskim

8. Odpowiednikiem tej sentencji jest powiedzenie: „Lepiej być potraktowanym źle niż w ogóle niezauważonym”.

akcentuje kulturowe cechy narracji. W przeważającej mierze teksty te są wyrazem identyfikacji z międzynarodowym środowiskiem hausanistów i wyróżniającej to środowisko wspólnoty dyskursu. Różnią się między sobą głównie stopniem dostosowania do standardów języka nauki wypracowanych w europejskim kręgu kulturowym, w tym zwłaszcza standardów dotyczących stawiania tez i sposobu ich uzasadniania.

5. Tekst w języku hausa jako wyraz identyfikacji z rodzimą kulturą

Teksty naukowe hausajęzycznego środowiska naukowego w Nigerii adresowane są głównie do rodzimych odbiorców i służą integracji rodzimego środowiska hausanistów. Miarą rozwoju tej dyscypliny jest terminologia, pozwalająca opisywać cechy języka hausa w języku hausa na różnych poziomach jego struktury z użyciem aparatu pojęciowego innego języka. W tym kontekście odnotować należy ogromny postęp modernizacyjny w zakresie przygotowania terminologii językoznawczej w języku hausa i wysiłek na rzecz jej stosowania w publikacjach naukowych. Terminy, zatwierdzone przez instytucje ds. standaryzacji języka hausa, dotyczą zarówno jednostek podstawowych (*jimla* ‘zdanie’, *aikatau* ‘czasownik’, *kwayar sauti* ‘fonem’), jak i bardziej wyspecjalizowanych pojęć (*furuci* ‘fonetyka’, *ilmin tsarin sauti* ‘fonologia’, *Ra-buge* – wibrujące r, *Ra-kade* – jednoudzerzeniowe r; *ninki ragagge* ‘częściowa reduplikacja’, *haruffan kalma* ‘morfem’, *jituwa* ‘zgoda’, *cikon wasali* ‘epenteza samogłoskowa’, *lebe-haure zozau* ‘wargowo-zębowa’ [spółgłoska] itd.).

Terminy powstały m.in. na gruncie zapożyczeń (głównie arabskich), które wcześniej utrwaliły się w języku, np. *wasali* oznacza ‘samogłoskę’ w wyniku rozszerzenia znaczenia pojęcia ‘znak pisma arabskiego służący do zaznaczania wartości samogłoski’. Znaczną część terminów językoznawczych stanowią derywaty i wyrażenia opisowe wykorzystujące słownictwo rodzime, np. *karin sauti* ‘ton’ (dosł. fałda głosowa), *ilmin walwalar harshe* ‘socjolingwistyka’ (dosł. wiedza o podzielonym

języku). Liczne publikacje językoznawcze w hausa rozwijają tę terminologię, a kampania wspierająca tłumaczenia prac obcojęzycznych (w tym prac naukowych) na język rodzimy służy jej upowszechnieniu.

Osobliwości stylu tekstów naukowych tworzonych w języku hausa nie odnoszą się tylko do stosowania słabo zakorzonej terminologii językoznawczej. W większym stopniu dotyczą one samego kanonu tekstu naukowego, który nie powiela schematów stosowanych w tekstach publikowanych w języku angielskim. Najbardziej wyrazistym przejawem takiej narracji jest stosowanie w części wstępnej artykułu naukowego odwołania do Allaha, powoływanie się na sury Koranu. Przykładem jest tekst, który dotyczy zróżnicowania dialektalnego języka hausa i zawiera w części wstępnej rozważania na temat języka jako narzędzia komunikacji człowieka i składnika kultury, np. (Bağura 2008: 1):

- (4) *Daya daga cikin karamomin da Allah ya y iwa dan-Adam har da gudummawar harshe* – „Jedną z tych łask, którymi Allah obdarzył człowieka, jest (możliwość) posługiwania się językiem”.
- (5) *Kafin mu ji abin da masu nazarin harshe suka ce a kansa (harshe), mahalicci (SWT) wanda ya halicci dan Adam ya y iwa shi dan Adam din kirari inda ya ce „hakika mun karrama 'yan Adam”* – „Zanim przekazemy opinie językoznawców o języku, przypomnijmy, że Stwórca, którzy powołał do życia człowieka, wypowiedział znamienne słowa: «Zaprawdę, byliśmy szczodrzy dla ludzi»” (Sura 17, wers 70).

Szczególnie tematy dotyczące społecznie uwarunkowanych zmian języka są inicjowane rozważaniami na temat istoty języka. Są one często poparte cytatami z Koranu. Na przykład (Yakasai 2015: 359):

- (6) *Harshe wata baiwa ce wadda Allah Ubangiji subhanahu wata'ala ya halicci mutum dan'adam da ita domin ya bayyana tunaninsa ga sauran 'ya'yansa mutane* – „Język jest darem, którym Allah

Twórca i Pan Wszystkiego⁹ obdarzył człowieka, aby ten mógł przekazywać jego myśli innym ludziom”.

Elementy dyskursu religijnego w tekstach naukowych są kwestią decyzji autorów i ich woli zmanifestowania więzi z rodzimą tradycją, zwłaszcza z religią muzułmańską, która jest filarem tej tradycji.

Wśród innych cech wyróżniających teksty w języku hausa jest ich stylistyczna bliskość z językiem mówionym. Najbardziej charakterystyczne jest stosowanie przysłów, które występują w tytule lub w części wstępnej artykułu czy rozdziału. Są one syntezą omawianego zagadnienia i ilustracją głównej tezy badawczej. Na przykład przysłowie *Kama da wane ba ta wane* („Być podobnym nie znaczy być tym samym”) jest przedstawione jako kwintesencja rozważań o istocie pojęcia „fonem” i statusie fonemicznym niektórych spółgłosek w hausa, takich jak /b/ i /b̄/ (Fagge 2001: 12). Z kolei przysłowie *Daki ya tashi, ragaya ta zauna* („Dom zniknął, ale dekoracje pozostały”)¹⁰ służy autorowi (Sani 2001: 1) do wyjaśnienia procesów historycznych w obrębie form fleksyjnych wyrazu, których śladem jest pojawienie się spółgłosek labializowanych (np. /kw/) w formach liczby mnogiej rzeczowników, odpowiadających spółgłoskom bez cech artykulacji wargowej w formach liczby pojedynczej (l. poj. *mako* ‘tydzień’, l. mn. *makwanni* < **makanni*). Przysłowie odzwierciedla pogląd, że ta cecha utrzymała się w liczbie pojedynczej ze względu na kontekstowo uwarunkowaną artykulację /k/ przed samogłoską /o/ (jako *mak^o*) i przeniosła się do liczby mnogiej bez tych uwarunkowań.

Przysłowia pozwalają łatwiej uchwycić główną myśl dociekań naukowych i wyrazić ją w sposób zrozumiały dla czytelników. Przysłowia

9. W podanym przykładzie fraza towarzysząca imieniu Allaha *subhanahu wata'ala* (na podstawie której tworzy się skrót S.W.T) jest zapożyczeniem z języka arabskiego. Może ją zastąpić hausański odpowiednik, który w jednej z wersji ma postać *Madauka-kin Sarki Allah, Mai kowa, Mai komai* – „Wszechmocny Władca, Allah, Pan Wszystkich, Pan Wszystkiego”.

10. W dosłownym tłumaczeniu: „Dom odfrunął, ale wieszaki (na kalebasy) pozostały”.

hausa są często używane w języku codziennym i literaturze, gdzie funkcjonują jako strategia retoryczna i element stylu. W tekstach naukowych przysłowia pełnią nie tylko funkcje stylistyczne, mają także znaczenie komunikacyjne, ponieważ zwracają uwagę na cel naukowy pracy.

Konwencje stylistyczne języka mówionego są stosowane również przy stawianiu tez i ich argumentacji. *Hakika, aukuwar haka babu mamaki* („Zaprawdę, takiemu zjawisku nie należy się dziwić”) jest komentarzem do opisu warunków zmiany samogłoski /o/ w /a/ (Sani 2001: 3). Do stylistycznych osobliwości należy zaliczyć konwencję języka mówionego, utrwaloną w literaturze pięknej, polegającą na opisywaniu stanów (także stanów emocjonalnych) jako wyniku działań czynników zewnętrznych, w tym również stanów będących skutkiem woli Allaha (por. Pawlak 2015: 282). W pracy językoznawczej taka konwencja znajduje swój wyraz w następującym zdaniu (Fagge 2001: 14): *Shi harshen Hausa Allah ya albarkace shi da sautukar har guda uku (3) maimakon sautin (f)*. Zdanie to wyraża pogląd, że w języku hausa trzy dźwięki (p, φ, f) reprezentują jeden fonem [f], a w dosłownym tłumaczeniu zdanie to brzmi: „Allah obdarzył język hausa trzema głoskami, które występują jako dźwięk (f)”.

6. Wybór języka a tożsamość akademicka

Na poziomie dyskursywnym teksty naukowe w języku angielskim i teksty naukowe w języku hausa (zwłaszcza teksty artykułów publikowanych w czasopiśmie naukowych) są znacząco odmienne. Różnica polegająca na użyciu innego kodu językowego jest połączona z zastosowaniem odmiennego stylu narracji. W stosunku do tekstów angielskich teksty w języku hausa są stylistycznie bliższe językowi mówionemu, stosowane są w nich formuły nawiązujące do dialogu z czytelnikiem, a strategie narracyjne, uwzględniające m.in. stosowanie metafor, są bliższe normom literatury, a nie języka nauki.

Ta odmienność wynika ze świadomych wyborów autorów, którzy przez język wyrażają tożsamość w ramach wspólnoty akademickiej. O tym, że te wybory mają charakter „przemieszczania się między dyskursami”¹¹ i nie są uwarunkowane kompetencją językową, świadczą teksty w języku angielskim i hausa tego samego autora. Nie ma wprawdzie w dostępnych źródłach takiej pracy, która miałaby dwie wersje symultaniczne, ale porównanie prac językoznawczych jednego autora (Ismaila Junaidu)¹² pokazuje różnice stylu odpowiadające normom wersji językowej¹³.

Tekst angielskojęzyczny, opublikowany w nigeryjskim czasopiśmie *Harsunan Nijeriya* [Języki Nigerii], dotyczy funkcjonowania wzorów metrycznych języka arabskiego w języku tonalnym. Jego struktura obejmuje wstęp dotyczący stanu badań, sformułowanie problemu badawczego i analizę przykładów. Analizowane strofy zostały przetłumaczone na angielski. Konwencja stylistyczna tekstu odpowiada tej, którą zwykle stosuje się w tekstach naukowych.

Tekst hausajęzyczny zawiera obszerną (nieobjętą numeracją sekcji) część wstępną, w której główny temat jest wskazany przez odniesienie do realnych zdarzeń. Tu odrębności norm metrycznych poezji hausa względem kanonu arabskiego ilustrowane są cytatem z wystąpienia poety, który określił je jako „dewiacje” i ocenił zdecydowanie negatywnie w kategoriach poprawności stylistycznej. W ten sposób postawiona w artykule teza miała swojego „duchowego przywódcę”, w imieniu którego autor artykułu mógł występować.

W tekście hausajęzycznym nie ma przekładu fragmentów poezji, terminy takie jak *kamil*, *basid* czy *mutakarib*, odnoszące się do

11. Termin angielski *shuttling between discourses* jest stosowany do opisywania sytuacji świadomych wyborów między standardowym angielskim a wariantem uwarunkowanym lokalnym kontekstem kulturowym (por. Canagarajah 2005).

12. Ismail Junaidu jest cenionym w środowisku międzynarodowym hausanistą, autorem prac językoznawczych (m.in. na temat topikalizacji) oraz prac dotyczących metrum w poezji hausa.

13. Porównanie koncentruje się na dwóch artykułach o tej samej tematyce: Junaidu (1981) i Junaidu (1982).

konkretnych wzorów metrycznych, podawane są bez dodatkowych objaśnień. Ponadto pojawia się tu wiele zdań niepowiązanych merytorycznie z treścią artykułu, które jednak służą podtrzymaniu kontaktu z czytelnikiem i kierują jego uwagę na tok wywodu (zob. przykłady 7 i 8):

- (7) *In kuwa mun yarda da wannan, za mu kuma yarda da cewa nazarin rerewar ma wajibi ne* – „Jeśli zgodzimy się z tym [co wyżej zostało powiedziane], musimy także zgodzić się, że poezja powinna być także badana w wersji ustnej”.
- (8) *Ba laifi ba ne idan mun yi gaggawa mun ce wannan kalami na Arnott ba zai zama abin dogara ba* – „Nie jest błędem, jeśli pośpiesznie oceniliśmy tę wypowiedź Arnotta jako mało wiarygodną”.

W tekście używane są frazy nacechowane emocjonalnie i wyrażenia z języka potocznego, np.: *Jan murya ne daya daga cikin siffofin da ke kara wa sautin muryar rera wakokin namu gishiri* – „Wzdłużenie jest jednym z zabiegów [recytacyjnych] wpływających na piękno wykonywanej poezji” (dosł. dodających soli do brzmienia wykonywanej poezji).

7. Poezja w służbie nauki

Hausanistyka jako kierunek akademicki rozwija się w Nigerii w środowisku rodzimych intelektualistów, wśród których wielu pisze nie tylko teksty naukowe, ale także tworzy poezję. Badacze języka sięgają do kanonu poezji opartej na arabskich wzorach metrycznych, by popularyzować wiedzę o języku. Przykładem jest seria tomików poświęconych takim aspektom, jak zróżnicowanie dialektalne hausa, cechy systemu fonologicznego czy zasady gramatyki. Tom *Ginin jimlar Hausa a Wake [Zasady budowy zdań hausa wierszem pisane]* (Sani 1999) przedstawia je w formie strof, które „opiewają” takie pojęcia językoznawcze, jak części mowy, system czasów, regularne i nieregularne formy fleksyjne wyrazów, klasy morfologiczne wyrazów, tony itp. Sekwencja sylab

długich i krótkich tworzy wzorzec metryczny pozwalający na zgodną z jego kanonem recytację. Zaimek (*wakilin suna*) przedstawiony jest w następujący sposób:

(9) *Wakilin suna*

*Bayan ganin 'suna' har ma da nau'o'i,
Wasu nasa yanzu ka sani ai sai wakilinsa.*

Skoro już znamy rzeczownik i jego rodzaje,
Przyszedł czas, by poznać jego przedstawiciela.

*Ma'ana 'wakilin suna' nan muke fa nufi,
Shi ma rukunni ne ai babu wai ka jiya.*

Mówimy o „zaimku”, bo jego tu mamy na myśli,
On też tworzy grupę, o niej jeszcze nie mówiliśmy.

*Ai yadda sunan dai shi nasa ke nuni,
Suna yake fa wakilta nan cikin jimla.*

Pokazuje wszystko to, co rzeczownik,
A w zdaniu jest jego reprezentantem.

*Kamar ita ko shi har duk da ma wannan,
Wanne, wadanne, wadanda har ma da –rsa.*

Na przykład ona lub on, a nawet wszystko lub to,
Który, którzy, (ci) którzy, a także jego.

*Shi dai misali a nan ai za ka ce fa ita,
Ai maimakon matar ko A'i¹⁴ ko mota.*

Tak jak na przykład, gdy powiesz „ona”
Może to znaczyć „żona”, „A'i” lub „samochód”¹⁵.

Język poezji jest narzędziem, po który często sięgają politycy i artyści, w poetyckich strofach także badacze języka hausa upowszechniają wiedzę językoznawczą.

14. A'i jest zdrobnieniem imienia żeńskiego A'ishatu.

15. Mota („samochód”) jest w hausa rzeczownikiem rodzaju żeńskiego.

8. Podsumowanie

Hausanistyka, będąca „małą kulturą akademicką”, łączy bardzo zróżnicowane środowiska naukowców, którzy reprezentują uniwersytety z różnych części świata. W Nigerii jest to środowisko badaczy zajmujących się językiem własnego kraju.

Teksty naukowe dotyczące hausa są zróżnicowane pod względem strategii dyskursywnych, a granicę podziałów wyznacza przede wszystkim wybór języka, w jakim te teksty powstają. Teksty w języku angielskim są wyrazem uczestnictwa w międzynarodowej wspólnocie hausanistów-językoznawców, natomiast teksty w języku hausa są uwarunkowane identyfikacją akademicką ze środowiskiem badaczy własnego języka i misją kształtowania rodzimej filologii, osadzonej w rodzimej kulturze.

Kulturowe cechy stylu prac naukowych dotyczą zarówno tekstów angielskich, jak i tekstów hausa, publikowanych w Nigerii. Istotne odrębności względem kanonu tekstu naukowego dotyczą głównie tekstów hausa. Są one świadomym wyborem autorów i potwierdzają historyczny proces kształtowania się tożsamości akademickiej w rodzimym środowisku kulturowym.

Bibliografia

- Abdurrahman, Umar
2002 „Metaphor, Meaning and Message in the Religious Poetry of Aliyu Namangi”, w: A.Y. Bichi i in. (red.), 165–179.
- Azare, Yakubu M.
2001 „Hausanization of Knowledge: A Dire Need for Massive Translation”, *Algaita* 1: 63–71.
- Baßura, Habibu Sani
2008 „Hausa a Hausa”, *Algaita. Journal of Current Research in Hausa Studies* 5: 1–16.

- Bafia, Anna
2000 „English within the Context of Native Nigerian Languages. Contrastive interpretation of grammatical errors found in students' dissertations”, *Studies of the Department of African Languages and Cultures* 27: 26–48.
- Bichi, Abdu Yahya, A.U. Kafin Hausa i L.D. Yalwa (red.)
2002 *Hausa Language, Literature and Culture. The Fifth Hausa International Conference*. Abuja: Benchmark Publishers Ltd.
- Canagarajah, A. Suresh
2005 „Shuttling between discourses: Textual and pedagogical possibilities for periphery scholars”, w: Giuseppina Cortese i Anna Duszak (red.), 47–68.
- Campagna, Sandra, Elana Ochse, Virginia Pulcini i Martin Solly (red.)
2016 *Languaging in and Across Communities: New Voices, New Identities. Studies in Honour of Giuseppina Cortese*. Frankfurt: Peter Lang.
- Cortese, Giuseppina i Anna Duszak (red.)
2005 *Identity, Community, Discourse: English in Intercultural Settings*. Bern: Peter Lang.
- Duszak, Anna
1994 „Academic discourse and intellectual styles”, *Journal of Pragmatics* 21: 291–313.
1998 *Tekst, dyskurs, komunikacja międzykulturowa*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
2015 „Wielogłosowość języków nauki a tożsamość akademicka w świetle lingwistyki stosowanej”, w: Anna Duszak, Anna Jopek-Bosiacka i Grzegorz Kowalski (red.), 79–106.
2016 „From academic community ‘in transition’ to academic community ‘in combat’”, w: Sandra Campagna, Elana Ochse, Virginia Pulcini i Martin Solly (red.), 315–336.
- Duszak, Anna (red.)
1987 *Culture and Styles of Academic Discourse*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Duszak, Anna, Anna Jopek-Bosiacka i Grzegorz Kowalski (red.)
2015 *Tekst naukowy i jego przekład*. Kraków: Universitas.
- Duszak, Anna i Grzegorz Kowalski (red.)
2015 *Academic (Inter)genres: Between Texts, Contexts and Identities*. Frankfurt am Main: Peter Lang.

- Fagge, Usman U.
2001 „Matsayin sauti balebe-zozau /f/ a Hausa” [Dźwięk wargowo-zębowy /f/ w hausa], *Algaita* 1: 10–20.
- Garba, Calvin Yohanna
1982 *A linguistic study of Hausa karin magana* (praca magisterska). Kano: Bayero University.
- Jaggar, Philip
2001 *Hausa*. Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Isa, Mustapha Ahmad
2002 „Now You See Them Now You Don't: Disappearing Words in Contemporary Hausa”, *Algaita* 2, 1: 47–58.
- Junaidu, Ismail
1982 „Muhimmancin Nazarin Sautin Rubutattun Wafoƙi” [Znaczenie badań nad jednostkami systemu fonologicznego w poezji pisanej], *Studies in Language, Literature and Culture, Proceedings of the Second Hausa International Conference, 1981*. Kano: Bayero University, 21–32.
1981 „Preliminary Study on Phonological Constituents of the Hausa Metre”, *Harsunan Nijeriya*, XI: 25–41.
- Nasir, Aisha
2006 *Invention of new words and extension in the language of Hausa home video*, M.A thesis. Kano: Bayero University.
- Lakić, Igor, Branka Živković i Milica Vuković (red.)
2015 *Academic Discourse across Cultures*. Cambridge: Scholars Publishing.
- Newman, Paul
2000 *The Hausa Encyclopedic Reference Grammar*. New Haven: Yale University Press.
- Odumuh, Adama Emmanuel
1987 *Nigerian English (NigE)*. Zaria: Ahmadu Bello University Press.
- Pawlak, Nina
2015 „Wkład afrykanistyki do rozwoju ogólnej teorii językoznawstwa”, w: Sylwia Surdykowska (red.), 73–84.
- Pawlak, Nina, Hanna Rubinkowska-Anioł i Izabela Will (red.)
2016 *African Studies. Forging New Perspectives and Directions*. Warszawa: ELIPSA.

Sani, Mu'azu A.Z.

- 2001 „Lamarin Leɓantawa a Hausa: Ashe Daki Kan Tashi, Ragaya ta Zauna? Da Walakin” [Ślady labializacji w hausa: czy jest tak, że dom zniknął, ale dekoracje pozostały?], *Algaita* 1: 1–9.

Sani, M.A.

- 1999 *Ginin jimlar Hausa a Wake* [Zasady budowy zdań hausa wierszem pisane]. Kano: Gidan Dabino Publishers.

Surdykowska, Sylwia (red.)

- 2015 *Orientalistyka. Rozważania o nauce*. Warszawa: Wydawnictwa UW.

Swales, John

- 1990 *Genre Analysis: English in Academic and Research Settings*. Cambridge: Cambridge University Press.

Yakasai, Hafizu Miko i Aliyu Mu'azu

- 2016 „Hausa studies in the 21st century: Prospects and challenges”, w: Nina Pawlak, Hanna Rubinkowska-Anioł i Izabela Will (red.), 31–52.